

TALLINNA POLÜTEHNİK

TPI PARTEIKOMITEE, REKTORAADI, KOMSOMOLIKOMITEE JA AMETIÜHINGUKOMITEE HÄÄLEKANDJA

Nr. 22(1136)

Ilmub 1949. a. aprillist

Reede, 21. september 1984

Hind 2 kop.

MULLE MEENUB MU KODULINN TALLINN...

1944. aasta 22. septembril kell 23.30 saluteeris Moskva 324 suurüliki 24 kogupauguga Leningradi rinde vägedele, nende hulgas kindralleitnant Lembit Pärna 8. Eesti laskurkorpusele, kes vabastasid Eesti NSV pealinna Tallinna.

Kõrgema ülemjuhataja käskkirjaga anti «Tallinna» aunimetus 8. Eesti laskurkorpusele, 7. Eesti laskurdiviisile, korpuse 45. üksikule tankipolgule ja veel 28-le väekoondisele ja -osale. Lõppenud oli fašistliku veermahhi kolm aastat ja 21 ööpäeva kestnud alandav ja raske okupatsioon meie sünnimaal pealinnas. Suure Isamaasõja võiduka lõpuni oli jäänud veel 229 päeva.

Töörohke, ärev ja murelik oli 21. september 7. Eesti laskurdiviisile, tookord Paasveres ja Laekveres. Ülesande — vabastada Tallinn — andis korpuse komandör isiklikult 354. laskurpolgu komandörile polkovnik Vassili Võrgule. Täiesti seaduspärane ja loomulik oli, et diviisi juhtkond, staap, poliitosaakond ja eriteenistused osalesid formeeritava eelsalga, tankidessandi — nagu siis nimetati, retkeks ette valmistamisel. Seis ju ees sügav reid vaenlase tagalasse, täpsemad andmed tema jõudude ja nende paiknemise kohta läbitavas rajoonis ja ka Tallinnas puudusid. Samuti puudus 8. armee komandöri kindralleitnandi F. Starikovi, kellele 8. korpus 21. septembril esimes-

test tundidest allus, sanktsioon tuleks.

Kell 18.00 väljus Laekverest 8. Eesti laskurkorpuse eelsalk, kuhu kuulusid 354. laskurpolgu neli laskurroodu I. pataljoni komandöri kapten O. Juhanson juhtimisel, polgu automaaturite rood, luurerühm, kaks tankihävituspüssirühma, rühm 45 mm kahureid ja 45. üksiku tankipolgu ning 952. liikursuurüliki polgu kakskümmend kaheksa tanki-liikursuurüki.

Metsateel, Triigi mõisa ääres, kohtuti EK(b)P Keskkomitee sekretäri N. Karotamme ja korpuse komandöri. Viimased ülesande täpsustused ja soovisõnad. Öhtuhämaruses möödus eelsalk Sauevälja juures Porkuni lahinguväljast, kus 249. laskurdiviis lõpetas parajasti fašistide 20. SS diviisi purustamist. Läbiti rindejoon ja suunduti vaenlase tagalasse.

Pirita jõel, Vaskjala juures, likvideeriti 22. septembri hommikul vaenlase paarisajameheline võitlussalk ja kell 10.30, pärast 146 kilomeetri läbimist lahingukorras, sisenesi Tartu maantee kaudu Tallinna.

Sellest olid Eesti sõjamehed unistanud juba kolm aastat. Nüüd oli see eelsalga võitlejatele tegelikkus. Kõige ees liikusid leitnant M. Mesilase ja nooremleitnant J. Morgabevi tankid, nende järel vanemleitnant J. Andrianovi ja leitnant V. Ševtšenko liikursuurüki, siis

kapten F. Ivanovi ja leitnant A. Tamme võitlejad autodel ning teised.

Kella 14.00-ks oli Tallinn vaenlasest puhastatud ja Eesti NSV pealinna kohal lehvitsid taas Nõukogude Liidu riigilipud.

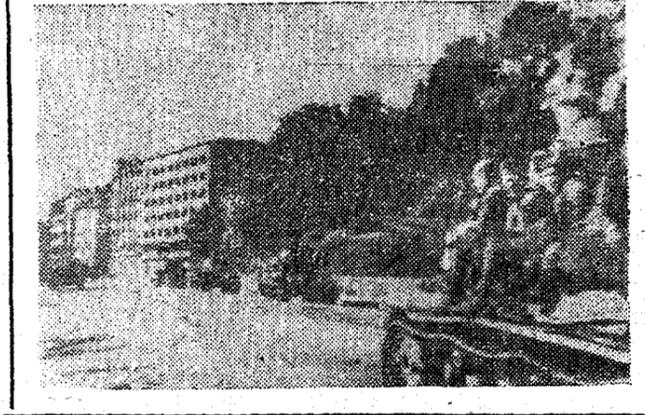
Süü ajaloolist vabastamismissiooni meenutades jutustas polkovnik Vassili Võrk: «Me teadsime ainult üht: edu sõltub kiirusest. Seepärast pidasime õigeks pimeduses edasilikumist tuledega. Hoidusime lahingusse astumast tee ääres paiknevate fašistlike vägedega. Mõnes metsasalus põlesid lõkkes. Samuti kuulsime lahingumasinade müra. Avasime tule ainult siis, kui meid rünnati. Kiirustasime edasi, sest Tallinna kohal lõomas tulekuma. Meie masinate mootorid kuumesid üle. Jõudsime ettenähtud ajaks pärale, linn oli vaba. Ühe asja olin siiski unustanud — kuhu määrati eelsalgale Tallinnas kogunemiskoht. Kuid see viga paranes iseenesest, sest kuhu meil ikka mujale oli koguneda kui mitte Toompeale, kus 3. laskurroodu rühmakomandör leitnant Johannes Lumiste oli juba Pika Hermanni torni punalipu lühvima heisatud.»

Endine 7. Eesti laskurdiviisi staabiülem
HARRI LESSEL

40 AASTAT RAHU EESTIMAAL

«Ialgi ei võideta seda rahvast, kelle töölised ja talupojad on oma enamuses mõistnud, ära tundnud ja näinud, et nad kaitsevad omaenda võimu, töörahva võimu, et nad kaitsevad seda üritust, mille võit kindlustab neile ja nende lastele võimaluse kasutada kõiki kultuuri hüvesid, kogu inimtöö loomingu.»

V. I. Lenin

Niisiis, 22. septembril 1944 Leningradi rinde 2. löögarmee eelsalgana tegutseda 152. üksiku tankibrigaadi ning 8. Eesti laskurkorpuse ja 8. armee 117. laskurkorpuse eelsalkade poolt vabastati fašistlikest röövvalutajatest

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI PEALINN TALLINN.

Kõike tuli alustada uuesti. Et see kulgeks sujuvalt ja kiiresti, selleks oli EK(b)P Keskkomitee, Eesti NSV Rahvakomissariide Nõukogu ja Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium teinud tagalasse tohutu töö. Põhjalikult arutati Nõukogude tagalasse evakueerunud kaadri olukorda EK(b)P Keskkomitee bürool 13. mail 1942. aastal. Leiti, et ees seisab ülesanne lõpule viia säilinud kaadri arvelevõtmine ja võimaluste piires tema koondamine, et vajalikul hetkel oleks teda võimalik kiiresti mobiliseerida poliitilise, majandusliku, teadusliku ja kultuurielu taastamistööle Nõukogude Eestis. Paljud väljapaistvad inimesed olid hukkunud, need tuli asendada. Võimalik kaader oli laiali Nõukogude Liidu tagalas. Kaadrit tuli otsida evakueeritud hulgast, tuli otsida mobiliseeritud hulgast: tööpataljonidest ja just-just moodustatavatest rahvuslikest väeosadest. Kaader leiti, koolitati ja valmistati ette vabastatud Nõukogude Eestis jaoks. Täna ajalooaamatust seda lugedes, tundub see lihtsa enesestmõistetavusena. Ent kui suurt vaeva, kui tohutu energiat, kui palju jõupingutusi see nõudis — seda me ei

tea. Seda saab vaid oletada, õieti ette kujutamata. Rindel käis võitlus elu ja surma peale. Samal ajal valmistuti tagalas rahuks, loovaks tööks rahu ajal. See on enneolematu poliitilise tähendusega fakt. Lahingukära lakkamine, sõja lõpp ei tähendanud võitluse lõppu, kuid nüüd tuli võidelda uute idealide nimel, tuli pidada rahuaja loomuliku igapäevast võitlust õnnelikuma tuleviku nimel. Selleks võitluseks valmistuti teadlikult. Ja teistiti polnud mõeldavgi. 1943. aasta novembris hakati moodustama keskasutuste ja vabariikliku alluvusega linnade ning maakondade täitevkomiteede operatiivgruppide. Operatiivgruppide ülesandeks Nõukogude Liidu tagalas oli kõigi Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja nõukogulike ümberkorraldustega seotud ürituste ettevalmistamine. Pärast vabastatud Eesti NSV territooriumile jõudmist pidid operatiivgruppid moodustama taastatavate kohalike võimuorganite põhituumiku.

Operatiivgrupiga saabus vabastatud Tallinnasse ka Eesti NSV hariduse rahvakomissari Jüri Nuudi käskkirjaga 3. augustist 1944 Tallinna Polütehnilise Instituudi direktoriks määratud **ALBRECHT ALTMAN**. 27. septembril 1944 asus Albrecht Altman instituudi juhtimisele ja õpetegevuse ettevalmistamisele. Lisaks endistele ja NSV Liidu tagalast tagasijõudnud üliõpilastele võeti instituuti vastu 473 uut üliõpilast ja 15. novembril alustas TPI jälle normaalset õppetööd 1015 üli-

õpilasega. Alustati kolmes teaduskonnas: ehitus-mehaanika-teaduskond, keemia-mäeteaduskond ja majandusteaduskond. 1945. aasta 15. septembri seisuga oli TPI nimekirjas 1295 üliõpilast ja 93 õppejõudu.

1295 tudengi hulgas olid ka ehitus-mehaanikateaduskonna üliõpilased Uudus Randmer ja Richard Levet. 93 õppejõu hulgas olid ka sidetehnika õppejõud Helmut Riikoja ja füüsika õppejõud Georg Mets. Need neli meest olid nende hulgas, kes tulnud Nõukogude Liidu tagalast. Edasi räägivad nad ise.

MEENUTAB HELMUT RIIKOJA, 1939—40 õppeülesannete täitja kohakaasluse alusel Tallinna Tehnikaülikoolis, 1940—1941. a. veebruar Tallinna Polütehnilise Instituudi poole kohaga õppejõud, 1941. a. veebruarist täiskohaga õppejõud, Tallinna Polütehnilise Instituudi dotsent 1945—1956, sidetehnika kateedri juhataja 1947—1956, praegu pensionil.

«Sõda tuli palaval eksamite ajal. Suure kiiruga sai see ek-

simisessioon ikka ära lõpetatud. Mitmetel oli diplomitööde kaitsmine. Kaitsiti peahoone (praegu Kalini 101 — E. T.) saalis ja teistes instituudi ruumides. Ohuhäire katkestas hetkeks kaitsmise. Kõikisid alla keldrisse, kus jätkasime.

Juuli algul mind mobiliseeriti. Tol päeval oli ilus ilm, kogunesime Uuele tänavale, rivistusime, loeti üle, kontrolliti, võeti passid ära. Segadust oli palju ja see venitaski asjaajamise pikemaks, nii et sadama poole liikuma pääsesime alles öö poole. Sadamas oli tohutu tohuvabohu. Kai oli täis süüa-sinna sagivaid mehi, meri laevu. Polnud selge, millisele laevale me peame minema. Nii imelik kui see ka ei tundu, aga mina panin seljakoti endale pealuseks ning tukastasin. Sealsamas kai peal. Ärkasin hommikuvalguses. Kai oli meestest tühjenenud, ka laevu oli palju vähemaks jäänud. Minu sõbrad ja tuttavad olid kõik juba ära sõitnud ja ma tundsin end väga üksikuna. Läksin ühte laeva. Sõit Leningradi võttis paar-kolm päeva aega. Leningradi sadamas, kui ma just süüa-sinna pilke heitsin, et kas pole tuttavaid, hõigati mind. Põrassin pilgu ja nägin oma poisse, TPI poisid kõik ilusti reas. Nad olid juba enne ülemustele rääkinud, et koguvad oma poisid kokku, et nendest üks üksus moodustada. Formeeritigi TPI rühm. Selles olid Roots, Laos, Asper, Luige, Saarep jt. Kõiki enam ei mäleta, aga kuskil paarikümne ringis meid oli. Ööbisime ühes Leningradi koolimajas ning järgmisel päeval mars-

sime raudteejaama, vist oli Oktoobri jaam. Pandi meid vagonitesse ja algas pikk sõit ida poole. Ei olnud meil kellelgi veel teada, kuhu. Sama rongiga sõitsid ka mitmed tuntud kultuuritegelased: Ernesaks, Luhtein, Körver, Leppnurm. Mäletan, ühes jaamas peeti Ernesaks Korra kinni, sest äratas kahtlust — käis muudkui mööda vaksali edasi-tagasi ja pani mingeid salapäraseid märke kirja. Noote kirjutas üles. Kaasamis meie sõit lõppes. Paar päeva olime seal ning siis läks lahti jalamarss. Pikem peatus oli Salja jaama ääres, kus meile tehti esimesi õppuseid. Melega liitusid meie tulevased ülemused. Lõpuks jõudsimme Kaama jõe äärde, Kambarka linna lähedale. TPI poisid rühma kutsuti naljatamisi «inseneripataljoniks», «professorite rooduks». Kuid siis oli asi naljast juba kaugel. Algasid külmad, kimbutas nälg, polnud riideid ega jalanõusid. Mäletan, moodustati viisühejate brigaad, kes punusid viiskude sisse jalanartse, vanu ajalehti, paberit, et jalanõu soojem oleks. Oli küll hea soe, kuid ka kulumine kiire. Algul käisime metsatööl, varusime palke ehitatavate zemljankade jaoks. Siis võtsime osa naftabaasi ehitamisest. Tegime tsisternidele aluseid, paigaldasime torustikku.

(Jätkub 2. lk.-l)

Töö käis 50 kraadises pakases. Ükskord õnnestus teisi üllatada. Oli vaja kaevata trass. Aga külmanud liiva on võimatu auku saada. Labidas pörkub tagasi nagu kummilt. Siis poisid tasesisid trassi pikkuses puitmaterjali kohale. Panid selle põlema ning läksid ise puhkama. Mõne aja pärast oli maa soe, kaevata lausa lust. Hiljem töötasin koos Asperiga elektritöökojas, sain rohkem erialasema tööga tegeleda. Inimesi oli seal igalt elualalt. Näiteks, Tallinna kuulsaim frakitegija Liivak oli rätsepate brigadiriks. Ohtuti edendati isegi seltsielu, tehti isetegevust, korraldati kultuuriõhtuid, moodustati laulukoor, prooviti näidendit lavastada.

1942. aasta algul algas meeste liikumine. Esimene mees, kes

Eesti valitsuse poolt ära kutsuti, oli Ernestas. Asper ja Saarep sõitsid Moskvasse, linna lähedale ühte elektritehasesse. Mulle tuli väljakutse sõita Tšeljabinskisse Eesti valitsuse käsutusse. Mii et tuli hakata reisima. Kõik, mis mul oli, püüdsin sõõgi vastu välja vahetada, et sõidule ikka vastu panna. Kohalejõudmine võttis muidugi aega — häiritud rongiliiklus, kõik jaamad eesistõitjaid puupüsti täis.

Tšeljabinskis suunati mind tööle telefonivõrku, seansesse laborisse. Ülem oli hea, üks tatarlane, kes minu eest igati hoolitses ja mind aitas. Polnud mu ju tollal õiget riietki selga panna. Tema muretses mulle vormiilikonna, kingad, kindlustas toiduga. Tegin telefonivõrgu

automaatjaama laiendusprojekti ja mind määrati automaatjaama ülemaks. Talvel jäin vahepeal raskelt haigeks, kopsupõletikku. Minu pisikeses toauberikus oli -6°, mu keha temperatuur oli 41°. Mäletan, sellises seisundis võtsin sealnapp rippuvast krõbinakarbist vastu teate Stalingradi lahingu võidust.

1943. aasta algupoole sain Moskvast väljakutse. Sõit Moskva läks juba kiiremini. Sobinovski tänaval, Eesti valitsuse hoones selgus, et moodustamisel on sidetöötajate operatiivgrupp ja mind oli sellesse määratud. Operatiivgrupi alla tuli koondada selle ala inimesi, teha ettevalmistusi selleks, et vabastatud Eestimaaale tagasi jõudes saaks kohe teadlikult oma tööga peale hakata. Algul oli meid vaid

kolm-neli inimest. Värbasime ja otsisime uusi inimesi, töötasime välja struktuure, korraldasime kursuseid, tõlkisime sidemäärustikke. Lõpuks oli meil ikka mitukümmend inimest koos. Pärast Leningradi blokaadi mürdmist, kolisime üle Leningradi ja jätkasime seal oma tegevust, ettevalmistusi mineluks vabastatud Eestimaaale. Leningradis sain liiter-A toidukaardid ning esimest korda kolme aasta jooksul tundsin, et mul on kõht täis.

15. augustil sõitsid esimese ešeloniaga vabastatud Võrru ka sidemehed. 23. septembri hommikul saime teada Tallinna vabastamisest. 25. septembri ennelõunal olin juba Tallinnas. Mind määrati telefonivõrgu peainserneriks. Kreutzvaidi tänava automaatjaam oli õnnestunud

päästa õhkulaskmisest, Vene tänava oma oli aga õhatud. Esimeseks tööks oligi õhatud automaatjaama välja kaevamine, et leida ka vajalikke osi, meid lap-pida, parandada ning anda automaatjaam taas käiku. Poole aasta pärast jaam töötas, 7000-st enne sõda olnud numbrist suvisime pärast taastustööd töökorda rakendada 4000-5000.

Hariduse rahvakomissar Jüri Nuut oli mind ka kohakaasusega määratud TPI õppejõuks. Nii et vabastatud Tallinnas viimise esimestel päevadel käisin ka TPI direktori Altna juures. Et töö telefonivõrgus oli tol momendil tunduvalt olulisem, ei saanud ma TPI tegemistest kuni 1945. aasta kevadeni osa võtta. Siis toodi mind aga juba flövil-mise korras TPI-sse õppejõuks.

MEENUTAB GEORG METS, 1937-40 Tallinna Tehnikaülikooli vanemassistent, 1940-41 Tallinna Polütehnilise Instituudi vanemassistent füüsika kateedris, 1944-1977 Tallinna Polütehnilise Instituudi õppejõud, füüsika kateedri dotsent, praegu pensionil:

«Mind mobiliseeriti juuni lõpus. Instituudist anti veel kaasa tööriided, tanksaad. Laevaga Leningradi. Ülevalt meid ei pommitatud, kuid laevas käis kogu aeg tonk ja tonk. Seda põhjustasid süvaveepommid. Leningradis olime paar päeva, siis Moskva vaksalisse ning rongi peale. Pikk sõit viis meid Krasno-Uralski. Linnast paigutati meid paarikümne kilomeetri põhja poole. Hakkasime raudteed ehitama. Mäletan, mauga koos olid Soonvald, Koppel, keemik Rannak, ka TPI tudengeid oli, üks nendest, ehitustudeng Koemets, kes valdas ka vene keelt, oli tammil ehitamise juhiks. Tegime 12 tundi tööd. Leivanormiks oli 800 grammi. Algul räästasime, kes selle ära sööb, pärast jäi muidugi väheseks, sest leib oli ikkagi põhitoidus. Tuli külmad, ja haigemad

mehed, need, kes väljas tööl ei käinud, ei pidanud tingimustele vastu, haigestusid tugevamini ja surid. Üldiselt pidasid mehed hästi vastu. Ise ka imestan, väljas oli 20° külma, kuid me töötasime särgevälgi. 1942. aasta veebruaris toimus uus mobilisatsioon, moodustatavate eesti väeosade tarvis. Esialgu jäin maha. Meie kohalik poliitruk ei tahtnud töömeestest ilma jääda. Sama aasta märtsis tuli minu nimele kiri, kus kirjas, et mulle on määratud stipendium ning tahetakse teada, kuidas mind seal kätte saada. Selle äraminekuga oligi palju sekkumisi, ega poliitruk ei tahtnud ikka lasta. Aitas see, et Uurali sõjaväeringkonnas oli ka Eesti esindajaid, kui ma ei eksi siis vist Lääs ja Erit. Nii et lõpuks tuli roodu ametlik telefonogramm, et Mets ja Ranne (oli üks «Estonia» majandustegelane) tuleb 24 tunni jooksul ära saata. Saimegi tulema. Ja rongi peale. Enne küll pidime täitapust läbi käima. Kolm päeva sõitsime Sverdlovski, kus mind demobiliseeriti ja ma pidin en-

dale tööd otsima. Erialast tööd ma endale ei leidnud ning sõitsin edasi Tšeljabinskisse. Jüri Nuut oli seal tollal Põllumajanduse Mehhaniseerimise Instituudi matemaatika kateedri juhatajaks ning tema sokutaski mind sama instituudi füüsika kateedri juurde. Füüsika kateedri juhatajaks oli mees, kes tegi doktoritööd. Tal olid kõik vajalikud katsed tehtud, kuid teoreetiline osa tegemata. Mina pidin teda aitama metallide kvantteooria osas. Nii pidasingi loenguid, kuulajajaks kateedrijuhataja, sama kateedri laborandid, assistendid. Esimene ülevaallik loeng läks korda. Järgmisel loengul oli vaja juba rääkida konkreetsemalt, teha arvutusi. Mul kõik meelest läinud. Nädal aega kulus selleks, et kuni õpitut ja teatud meelde tuletada. Leivanorm oli mul tollal 1000 grammi. Eks tugevam toit aitas ka kaasa mälu taastumisele. Nii et sain juba ennast täien-dada, teha teadustööd. Vahepeal oli mul ka suur seiklus. Sõja-komissariaat saatis mind eesti rahvuslase väeosade juurde 30 demobiliseeritud eesti poissi ära tooma. Noh, tõi ikka ära, kui-

gi sõjaaeg, ronge pole, inimesed sõita tahavad, pileteid ei jätku. Pealegi polnud sellel grupil ametlikku komanderingut.

1943. aasta septembris saime kolmekesi — Kangro, Garsnek ja mina, liiter-B kaardid. Neljas mees oli ka, Alumäe, aga tema sõitis sel ajal ära Kiievisse aspirantuuri. Oh seda rõõmu nende kaartide üle. Asjaajamine võttis küll veidi aega, nii et saime ükskord kätte kolme mehe kolme kuu portsud. See oli kõva noos tolle aja kohta, isegi veini anti selle kaardiga. Mäletan, et korraldasime suure peo, kutsusime kõik tuttavad kokku. Nuut sõitis tihtilugu Moskva vahet ja ükskord tuli tagasi ning ütles, et leidis mulle koha Moskvast, Kapitsa instituuti. Detsembris 1943 sõitsingi Moskvasse. Kapitsa pani mind vanemteadusliku töötaja Aleksejevski juurde tööle. Selle mehe tööks oli ferromagnetiliste ainete otsimine, mis on ühtlasi ülijuhuks. Tegime koos rida katsed. Sain endale alla keldrisse ka röntgeniaparatuuri. See oli vahepeal kasutatud seisnud, ma panin selle jälle käima, tegin mitmeid ülesvõtteid.

Nojah, kogu aeg oli tihe kontakt Eesti valitsusega, teadsin, et valmistatakse Eestimaaale minetuks. Ja ega minagi tahtnud kõrvale jääda — sain hariduse rahvakomissariaadi operatiivgruppi. Mäletan, milline tunne oli Eestimaaale jõuda — kodupinna tundis ära sirgetest rukkikihakke reast, viljapead ülespoole — kõik hirm ja mured olid kohe kadunud, see oli mingi spontaanne ohutuse, rõõmu tunne.

Olime Võrus. Seal koostasime koos Altnaga ka esimese TPI eelarveprojekti. Ega me hästi ei kujutanud endale ette, mis siin on. Eeldasime, et hooned on alles, tudengite arvu võtsime ka kuidagi mingite tuletuste järgi — ja lõpuks tuli eelarve välja ja ning läks isegi täppi. Kuulnud Tallinna vabastamisest, hakkasime kohe veokitega Tallinna poole sõitma. Tallinnas käisin üle võtnud haridusministeeriumi ning läksin kohe Kopolisse. Instituut oli alles, suurem osa sisseesideski alles. Mõned õnneomad riistad olime ära minnes peitnud Toompea keldrisse. Tõime need ära ja tasapisi läks töö jälle käima.»

MEENUTAB UUDUS RANDMEER, praegu metallide tehnoloogia kateedri dotsent, 1940-1941 Tallinna Polütehnilise Instituudi ehitus-mehaanikateaduskonna tudeng, 1943-44 Baumaninim. Kõrgema Tehnikaülikooli üliõpilane, 1944-48 Tallinna Polütehnilise Instituudi ehitus-mehaanikateaduskonna üliõpilane:

«Minuga koos mobiliseeritud kogunesid Lauluvaljakule. Lauluvaljakult sadamasse ja laevadele ning Leningradi. Leningradist mööda raudteed Kaasani lähiste, kus korraldati meile õppesõjaväekog. Mis meist saab, kas meid valmistatakse ette rindele minekuks või mitte — seda me ei teadnud. Kaasani lähistel olime 1941. aasta sügiseni. Ilmad läksid juba külmaks, lumi tuli maha. Sõitsime Kaasanist Uurali. Näüd teadsime, et oleme tööpataljonis. Muldõnneid polnud veel valmis ja kümme näpistas. Seal suunati mind ja paljusid teisi Tšeljabinskisse, kohaliku traktoritehasesse tööle. Eesti poisid olid

väljas labida tööl. Mina töötasin mõnda aega koos kunagise elektrimasinate kateedri dotsendi Ants Jäneseaga sees elektrikutena. Meie tööks oli ka aurururuühvatarate aluste elektrivarustuste kohaldamine.

1942. aasta algul olin juba eesti rahvuslase väeosades moodustamise juures. Kuulusin 7. Eesti laskurdiviisi 300. polku. Keset kõige palavamast suve haigestusin kopsupõletikku. Ilmselt oli kõik eelnev kurnanud organismi niivõrd, et üldine vastupanuvõime täielikult puudus. Mind viidi haiglasse. Paranesin. Mäletan, kui haiglast välja sain, kaalusin 49 kilo. Väimati olin kaalunud enne mobiliseerimist, siis elin 72 kilo. Mind pandi tagavarapolku. See paiknes enam-vähem samas, vaid teisel pool jõge. Kui kord hakkasid marsiroodud minema, polnud mind nimekirjas. Inimene on ikka nii, et kohe hakkab põhjusi otsima, ka kõige hullemad mõtted tulevad pähe. Nii ma siis enamalt mõtlesingi, et mind ei

peetud poliitiliselt ustavaks. Hiljem tuli meelde, et väeosas oli käinud Eesti valitsuse esindaja ning tundnud huvi nende vastu, kel kõrgem haridus pooleli. Kevadel 1943 tuligi tagavarapolku väljakutse, et mind oodatakse Moskvasse jätkama õpinguid. Esialgu suunati mind nagu paljusid teisigi küll hoopiski Jegorjevski õppekombinaati. Põhimõtteks oli ju meie vene keele oskus. Koos minuga olid Konstantin Tippe, Lembit Vaik, Richard Levett, Karl Rattassepp. Kõik me olime demobiliseeritud ja siia kutsutud, et me jätkaksime õpinguid mõnes kõrgkoolis. Eesti valitsus andis meile vabad käed, et otsige ise endale kõrgkool. Otsisimegi. Esiteks pöörasime Moskva Elektrotehnika Instituuti. Direktris korraldas meile suurepärase vastuvõtu, kuid mainis ka, et kahjuks meil juba on eestlasi ja pealegi pole meil teile pakkuda ühiselamukohti. Siis läksime Baumaninim. Kõrgemas Tehnikaülikooli. Siin kõik klappis. Et olime valitsusest

saanud ikka mingi paberi I kursuse lõpetamise kohta Tallinnas, siis võeti mind ja Lembit Vaiku kohe teisele kursusele. Erialaks metalli lõikepingid. III kursusele läksid Konstantin Tippe ja Roman Kriis. Nii et 1943. aasta sügisel algas juba õppetöö. Meid oli grupis kuskil 25 ringis. Põhiliselt tüdrukud. Neli poissi: mina ja Lembit, üks juut ja üks venelane — nagu me ise nime-tasime. Väga hästi on meelde jäänud, kui tore õppegrupp meil oli. Kõike tehti ühiselt ja organiseeritult. Meisse Lembituga oli väga mõistev suhtumine. Nii oma kaaslaste kui ka õppejõudude poolt. See kohustas. Ja me õppisime, tõesti kõvasti õppisime. Nojah, teiselt poolt — õppimine mõjutas ka minu tootimist, see kuidas sa edasi jõudsid, määras, kas saad lisatoidulonge või mitte. Opidada tuli, tööd teha tuli ja oli meeldiv, et meisse suhtuti kõikjal inimlikult. Tegin kaks eksamissessiooni ning 1944. aasta suvel saadeti mind koos paljude teiste üliõpilastega metsavarumispunkti tööle. Eest-

lastest olin üksinda. Tallinna vabastamisest teadsin mulle mu tollased töökaaslased metsavarumispunkti. Taas, Moskvast olles, jätkasin esialgu õpinguid kolmandal kursusel. Lembit Vaik oli siis juba Tallinnasse sõitnud. Ühiselamust, meie toast, olid teisedki poisid Tallinnasse sõitnud. Nende korraldusel käisin asju turu peal realiseerimas, ei saanud ma ju kogu meie küllavoori kaasa võtta. Moskvast Tallinna tulim ära kuskil novembrikuus. Tallinnas ma TPI avaaktusest osa ei jõudnud võtta, kuid igal juhul 1944. a. lõpust olin ma juba taas Tallinnas Polütehnilise Instituudi üliõpilane ehitus-mehaanikateaduskonnas. Üldainetes olin III kursusel, kuid kuulasin koenguid siit-sealt ka teistelt kursustelt. Tollal kadusid gruppide vahel piirid ära. 1948. aasta lõpul lõpetasin Tallinna Polütehnilise Instituudi elektrimasinate ja aparatuuride erialal. Alates 1. veebruarist 1949 hakkasin juba teisi õpetama.»

MEENUTAB RICHARD LEVET, praegu autokateedri dotsent, 1943-44 Moskva Mäeinstituudi mäe-elektromehaanika I kursuse üliõpilane, 1944-1950 Tallinna Polütehnilise Instituudi ehitus-mehaanikateaduskonna üliõpilane, alates 1953. aastast Tallinna Polütehnilise Instituudi õppejõud, 1971-81 autokateedri juhataja:

«Peaaegu ära ütlesin, et mina enae sõda polnud TPI üliõpilane. Lõpetasin 1939. aastal Tallinna Tehnikumi (keskhariduse baasil). Edasi oli mul plaanis minna merekooli, et aga merekoolis olla juba tehtud vesse, tuli mul enne läbi teha nroreprakтика. Nii astusingi vabatahtlikult mereväkke. Töötasin pool aastat kütjana «Lainel», hiljem sain masinikuks. Pärast Nõukogude korra taaskatkestamist Eestis, kuulsin, et Tallinna Polütehnilise Instituut ootab uusi üliõpilasi. Tahtsin minna, kuid siis tuli selline käsk, et need, kes laevadel, peavad läbi tegema kohustusliku sõjaväeteenistuse — viis aastat. Nojah, kui sõda algas, olingi laeval. Ei tea, milks, aga ilmselt sõja algul eesti poisse päris lõpuni ei kasutatud veel ja mis salaja, põhjust mitterahvuslasteks ka oli, mind lasti laevalt tulema. Töötasin natuke aega majahoidjana, tassisin teistele mobiliseerimise kutseid, kuni õpuks mobiliseeriti mind ka. Minu tee oli Leningrad, Kotias, Arhangelsk, kus meid rakendati sadama ehitusele. Olin seal noorebrigadiriks, sest mingil määral

oli mul vene keel suus (põlne erakordselt külm ja meil oli kohutavalt raske aeg. 53 kraadi oli külma ja me töötasime kane vohetusega 16 tundi jutti. Kõrnatamist ei võtnud koim puuväiketi ära, ikka näpistas. Meil oli hirsipuder, tursasupp ja hirsipuder, hirsipuder. Päeva peale 1000 grammi leiba — see hoidis ikka pästi. Mäletan, et ega teidul maistest viiga olnud — meil olid kõikideks endid «Kuidjõvi» loomad, kes tegid kõik, et toit maitses. 1942. aasta algul algas sõit moodustatavate rahvusväeosade juurde, sinna tahtsid kõik. See oli raske sõit. Meil polnud korraldust riiet, polnud toitu. Mehed jäid norgaks. Mäletan, ühes jaamas, kus meile esimest korda organiseeriti sõja toitu pakuti, et suutnud vaguni 60 mehese poolel rongi peale tagasi tulla. Lõhnsit ei suutnud, polnud jõudu. Nii nad jäidki sinna kosuna mõneks ajaks ning sõitsid hiljem järgi. Selles jaamas sin ka kolm pätsi leiba. Milline tunne — kolm pätsi leiba seljakotis pea ää, see oli õnn! See õpetas leiba väärtust hindama. Sverdlovskis saime ka rüüed ning olemine paranes.

Kohale jõudsin 23. veebruaril, see on hästi meelde jäänud. Mind määrati 7. diviisi tagavarapolku õppepataljoni 3. roodu. Et merevies olin vanemadruuseks olnud, sain seersandiks. Nendest aegadest on mulle meelde jäänud Uudus Randmer. Mäletan, vaatasin, et mida see üks poiss õppuste aeg kogu aeg endamisi midagi paberile nohistab. Tema lahendas difvõrandeid, tegi integraale, et kord

õpitu meelest ära ei läheks. Nojah, eks mul endal oli ka kogu aeg «Tehnika käsiraamat» seljakotis, et ikka sisse kaeda.

1943. aasta algupoole kutsuti siis mind Moskvasse Eesti valitsuse käsutusse. Käisin Andersenit juul, kes ütles, et praegu juba valmistatakse vabastatud Eestimaa jaoks kaadrit välja ning pakkus kahte võimalust: kas minna tööle või siis Jegorjevskisse vene keele kursustele ning siis edasi kõrgkooli õppima. Valisin Jegorjevski variandi. Jegorjevskis valitsesid juba tagasimeelkumeleolud. Jegorjevskis tundsin ka, et sõda on muutunud tõeliseks Isamaasõjaks, tõeliseks rahvasõjaks, sest polnud enam perekonda või inimest, kelle lähedased poleks sõjas hukkunud, polnud enam perekonda, kes poleks sõja läbi kannatada saanud. Kõigis pulbitses tõeline viha fasiside vastu. Kõrgkooli valikul anti meile vabad käed. Algul proovisin koos Andruga MEI-sse. Ei sobinud, polnud ühiselamukohti pakkuda. Siis piilusime raudteelinstituudi poole, kuid seal tundus liialt karm kord olevat. Lõpuks lugesime ajalehest, et mäeinstituudis jagatakse tule-

vasteie maa-alustele töötajatele lisatoidulonge. See otsustas. Minu venekeelses sisseastumise-avalduses oli 30 viga. Dekaan vaatas mind ja ütles: «Ma ei tea, kuidas te siin hakkama saate, kuid mul on hea meel, et te mees olete.» Tõepoolest, õppijateks olid tollal tütarlapsed, aga tegu oli ikkagi mäeinstituudiga. Konspekterimisega oli raskusi küll. Proovisin eesti keelde tõlkida ja kirja panna — ei jõua. Jäin siis ikka selle juurde, et kirjutada vene keeles. Asi hakkas laabuma. Istusin tagumises reas, teistest vanem, võõramaalane ja ega ma eriti kellegagi suheldud ka, kuni ükskord kutsuti mind tahvli juurde. «Leidke maht!» ütles õppejõud vene keeles. Mina ei saanud aru. Nojah, kui ta ütles «V», siis suutsin ülesande lahendada. Kuid clingi ka juba tähelepanu keskpunkti. Õppejõud ise oli moldaavlane, proovisime leida vene keelele ja eesti keelele ühiseid sõnu. Mulle määrati juuditarist vene keele seff. Võisin raamatukogust saada raamatuid piiramatus koguses (muidu oli limiidiks kolm raamatut). Nojah, tegin 1944.

aasta kevadel kõik eksamid viiete, olin ka valitud teaduskonnana ametiühingubüroo esimeheks ning mul avanes nii võimalus minna praktikale koos ekspedit-siooniga, mis läks Donbassi kaevandusi taastama. See oli huvitav, tohutu töö. Kestis sügisel lõpuni välja. Nii et Tallinna vabastamisest ei teadnud ma seal midagi. Tulin Moskvasse tagasi, kutsuti Nuudi juurde, kes rääkis, et tead, TPI töötab ja hakkab kohe minema. Nojah, Moskva omaid proovisid ka auku pähe rääkida, et jää ikka siia, siin on sul kõik võimalused jne. Kahtlesingi vahepeal, et mida teha, kuid asja otsustas lõplikult esimene kiri, mis sõja ajal ko-dunt vanematelt sain. Novembri-sin olin juba Eestis ja TPI-s. Alustasin õpinguid ehitus-mehaanikateaduskonnas I kursusel. 1950. aastal lõpetasin masinaehitustehnoloogia erialal. Pärast lõpetamist töötasin mõnda aega instituudis õppetöökoja juhatajana. Edasi oli mida sekkidusi, mis viisid mu TPI-st emale ja mis moodustaksid omaette ju-tuteema, sellest, kuidas ma sat-tusin autoerialale.»

Ules tähendanud ENNO TAMMER

Suur mees, kolakad käed ja jalad ja pea, punakad juuksed. Aare ütles: «Mees nagu mõlakas». Elmar ajas siis oma kolaka käe üheks korralikult kolakaks kokku. Nüüd tuli rutu üelda: «Aga milline hing! Saurepärane hing». Elmar mõnises ja kutsus Aare pinksi mängima.

Igal õhtul oli Elmaril kirjutund. Kirjad tema käekirjaga läksid siis teele Eestimaa eri paikadesse ja kaugemalegi. Põhiselt ikka pruutidele, noh, itteme lihtsalt naistuttavatele, sest nagu selgus, oli pruutide Elmaril vaid üks. Kui ta kirju kirjutama istus, ei antud talle hetkekski rahu. «Meie Ellukene kriibib enda hinge», «Ellu, palju naisi ei tähenda kunagi head», «Ellu alusta nii: «Minu muusikullike, minu ainum hääreke! Palju vett on merre voolanud meie viimastest õlmitsemisest.» Ellu ei lasknud end häirida. Püüdlükki nagu kookipõis maalil ta tähti ritta, kuld mõllikult kipras ja tundehehlik pilk kusagil kaugel-kaugel, kleepis ümbriki kiinni.

Jah, naised talle meeldisid. Oli ta ju mehelik mees. Nii kui mõne rühmaga jälle kokku saime, oli Ellul «pruta» käevangus ja mesimagasud s'nad huulil. Ning muudkui nügib uut leidu eemale teistest, et vargsi kütt silitad ja oma tundehehlik tütarlapse jaoks helisema lüüda.

Malevapulmas pandi Elmar kohe peigmeheks. Hetkegi kõhkleemata. Ega Elluigi selle vastu midagi polnud. Ilusad pulmad olid, ainult et Ellu kannel ei helisenud, musi ei tulnud välja ning igatsev pilk seiras hoopis kedagi teist kui oma seaduslikku «pruuti». «Pulmaõõst» ei teadnud peale asjaosaliste tükk aega keegi teine mitte midagi. Küll püüdis Elmaril käest ääri-veeri ühteist välja peilida,

Paari aasta pärast oli Elmar EÜE parima rühma, Muhu rühma komandör ja rääkis sellist juttu: «Mina läksin malevasse tööd tegema. Olen abiekuinime ja raha on mulle eluliselt vajalik. Olgu suvi nii tore kui tahes, kuid kui suve lõpul tühja taskut patsutad, võtab morniks küll. Peamine, mis püüdisin rühmas läbi viia, oli see, et tööd tehtaks, et tööd austataks.» Nüüd on Elmar kõrgharidusega jurist.

ANKA

Habras nagu anum. Örnukes, kleenuke, piklake heledate juusiega, tundehehlik, naiselikult lollu.

«Malevaemmede» (kes lisaks kõvale staazile alati ka üle mõõimete pikkuselt või laiusest) kõrval tundus Anka väga ebanmalevalik. Ta mahub ühte pikku, näib imena, et ta oma piisküsi- ja -jalgu suudab liigutada.

Anka tuli poole suve pealt. Reisu kallistas teda nii, et me kõik olime hirmul: nüüd Anka murdub. Kuid Anka vaid paindus ja vääntes. Nagu siug. Nagu oleks teda ennegi nii hirmsasti kallistatud.

Õhtustasime parasjagu. Anka alato detust märgates külvastime ta taldriku toiduga üle. Ei, aadlipreili ei soovi nii palju. Ja seda ta üldse ei söö, toda ka ei armasta, vast seda kolmandat mekib veidi.

Küsimusi esitama aga oli varmas. Kuidas meil ka läheb? Mis töid tuleb teha? Mida tema tegema peab? Kus tema elama hakkab? Kuhu ta oma asjad panna saab? Kas õõstis on juba väga külm? Hiire ja rotte ka on? Pesta ikka saab? Mis mees see komandör on?

Anka pandi betooni peale. Kahju oli tast küll, aga muud tööd meil polnud anda, ja pealegi nõudis ta kõige raskemat

Tegelikult oli tal muidugi ka korralik poisilapse nimi ja isegi perekonnanimi olemas, kuid kui midagi külge jääb, siis jääb. Reisu on ta eluag olnud ja mine sa tea, ekki ristisid vane-madli ta sündides juba Reisuks.

Reisu oli «malevaisa». Fanaatiline. Juba EÜE-st peale. Suvi ilma malevata oli tema jaoks tühi suvi. Huvitav, kuidas ta praegu, perekonnapeana ja tähtsa tehase insenerina, suvesid siustab?

Siis oli ta tipikas. Fanaatiline. Siiani ei tea ma täpselt, mis eriala ta õppis, kuid oma kooli ei väsinud ta kunagi kiitmast. Reisu kuulus nende tipikate hulka, keda iseloomustab pidev sehkendamine, igavene mõla, uued mõtted ja ideed ning kirjeldus nende elluviimisel, kuid kes alati jäävad arvustajateks ja kaalutlejateks, ja nii paradoksaalne kui see ka ei ole — isegi umbropsu lahmides. Selliseid tipikaid olen elus teinigi kohanud, kuid Reisu... Reisu on Reisu.

Kohutav sehkendaja ja biendaja. Täiutusen kohutav. Kõik, kes teda ei tundnud, arvasid, et ta norib. Pahaselt norib. Loomulikult ta ei norinud. Ta tegi seda, mis on talle loomumane, niivõrd loomumane nagu hingamine ja malev. Reisu sekkus igale poole vahele, iga asja kohta oli tal oma arvamus, oma mõte, mida ta ei saanud endale hoida, igaihega oli tal tegevust, biendamist. Maailmaparandajana oli ta pidevalt valmis võitlema ja ka salvama kui vaja, et asjad hakkaks paremini liikuma. Jah, just nimelt paremini. Kui ta solvaski kedagi, siis mitte asjata, oli ju vaja, et asjad paremini liiguks. Ta ei võidelnud tuuleveskitega, vaid malevaga, mille külge ta oli tugevasti klammerdunud; malevlastega, keda kõiki ta tegelikult

austas, hindas ja armastas. Jah, armastas, sest ta võis olla pisarateni tundlik. Ideid puistas Reisu igal sammul. Ideid, mis aitaks malevaelu huvitavamaks, siukamaks muuta. Idee puistatud, tegi ta kõik selleks, et panna ka teised uskuma ideesse ja uskudes ka ideed eilu viima. Mõte, mis polnud teoks tehtud, ei maksnud Reisu silmis midagi. Ja nii me mängisime mere- ja jõelaevanduse töötajate päeval laevade pommitamist, kalurite päeval korraldasime lahtised kalapüügi-võistlused kohalikul järvel, panime väikesed lapsed onu Rembrandti 375. sünniaastapäeva tähistamiseks pilte joonistama, tähistasime Avagadro 125. sünniaastapäeva teadusliku konverentsiga teemal «Avagadro seaduse koht teaduse ajaloo ning selle praktiline tähtsus» jne., jne..

Reisut ja tema mulla jätkus kõikjal. Mulised võis ta tundida viisi. Pani nagu Cicero. Tahtsid või ei, pidid kuulama ja kaasa naerma või kui vaja, mõtlema. Reisu pakitsev elurõõm ei lasknud kellelgi unuda.

Vahel küll, jah, oli tõesti nii, et mõnel viskas Reisu üle. Sõimus ja pihandas Reisuaga nii kaua, kuni too vakatas. Ja Reisu jäi siis vaht. Ei biendanud, ei sehkendanud, ei mõlisenud, vaid vehkis vihaselele tööd teha või konutas omaette ja luges raamatut. Rühm puhkas temast ja tema rühmast. Kuid siis muutus olemine kuidagi tühjaks, igavaks ja mindi Reisu suunust üles äratama. Ilma temata ei saanud. Jah, Reisu oli komissar, kes ei mänginud ühtegi pilli, kuid pani teised oma pilli järgi tantsima.

«Sa vana kuradi lest. Paneme veel ühe rühma kokku. Pulsikaotusen siinge rühma. Rahulikult, mis?»

Nii ütles Reisu sügisel. Järgmisel suvel läks ta viendat aastat malevasse. Meistrina. Läks biendama, sehkendamata, mulisema. Tegema seda, mis talle loomumane. Niivõrd loomumane nagu hingamine ja malev.

RAMMET ONNE

KÕRGUSES

KOSMONAUDI PÄEVIK
VALENTIN LEBEDEVTõlge ajakirjast
«NAUKA I ZIZN»
(Algus TP nr. 21.)

Enne kaalumist lasen platvormi alla, venitades vedrud kinnitajateni. Laskun platvormile, surun end tugevasti pinnale ja haaran kätte-jalgadega tugevasti platvormist kinni. Tõstan kaalu luku. Kerge tõuge, tunnetan kõikumist. Võnkesagedus ilmub numbrina indikaatorile. Loen võnked ja sageduse, tabelil abil leian, et mu kaal on 74 kg.

Hiljem vahetasime automaatjaamas müravõõru. Vahe on väike, müravõõru suur.

Viisime läbi eksperimendi «Antibiootik». Selleks võtsime keha eri osadelt tampoonidega mikrofloorat ja asetasisime termokamerasse «Tsitrus», kus loodud soodsad tingimused mikrofloora paljunemiseks. Siis preparaat säilitamiseks Maale saatmiseks. Eksperimendi eesmärk on välja selgitada meie kehal oleva mikrofloora koostis, samuti hinnata mikroorganismide tundlikkust reale antibiootikumidele.

12. JUUNI

Ja ongi käes esimene ebaõnn, mida ma otseselt ette tundsin. Hommikul, esimese sideseansi ajal, kuulsime lennu eelmise päeva vahetuse ülemat küsivat: «Poised, kas teile anti ette korraldus raadio-televastuvõtjate ülekandejaama väljalülitamiseks?» Selgus, et eile arstiga toimunud sideseansil oli operaator karjunud, et me saatajaid tingimata välja lülitaksime. Nüüd oli juba raske meelde tuletada, kas me selles mõilus käsule reageerisime või mitte. Küsisime: aga mis siis juhtus? «Teie saatajad töötasid ja kolme tunni pärast põlesid läbi.» Vastasin, et kui kõik tõesti anti, oleme süüdi. Kahju ainult, et operaator ei ole aru saanud peamisest: mida ja millal seansi ajal rääkida.

Täna ärkasin 6.30. Tahtsin näha Araali merd. Kahjuks möödusime hoopis kaugemal lõuna poolt. Siis magasime 9.15-ni, tõusime ja — tööle. Meil on täna saunapäev. Hakkasime sauna üles seadma. Soojendasime vee, täitsime mahutid «Kolos» kuuma ja külma veega. Võtsime ette vee voolamise, filtreerimise ja õhu puhastamise kavala plaani. Lasime alla sauna põhja, kinnitasime põrandale. Mõllasime kella kuveni õhtul, kuigi veeprotseduuride süsteemi kontrollimine oli ette nähtud lõpetada kella kolmeks.

Kokkuvõttes kujutab saun endast kaht poolkerakujulist põhja, mis omavahel ühendatud tugeva polüetüleenkillega. Lahtitõmmatuna näeb välja nagu ümmargune akvaarium. Selle sisse on paigaldatud dušisarnane moodustis. Ülemisel poolkeral on väljaspool kaks mahutit musta vee ja kaks viie-liitrist mahutit külma ja kuuma vee tarvis. Kompressor loob rõhu 0,8 atm, mille mõjul külm ja kuum vesi seguneb ja alla langeb. Vee soojust on võimalik ka reguleerida. Põhjal onavad, mille kaudu toimub kaalutuse tõttu tekkinud õhu ja vee segu vahetus. Resultaadiks on vee liikumine ülvalt alla, nagu Maalgi. Kui Maal on aga duši all uppumine praktiliselt võimatu, siis siin mitte. Sellepärast oleme pesemise ajal nagu akvalangistid: ümber suu mask, ninas klamber, silmades ees prillid.

Alguses pesime puhtaks Tolja. Pilt iseenesest oli väga eksoteiline: jaamas ujub ringi täiesti paljas inimene, maadud akvaariumi, kinnitab maski, klambri, paneb ette prillid ja lõpuks paneb ka jalad suusaklambri taolistesse kinnititesse. Vesi voolab, peseme ennast matsalkaga, mis immutatud katamiiniga. Kui vesi siiski silma või ninasse satub, on väga valus, vesi otseselt lõikab, limaskestad tursuvad üles. Ripud akvaariumi keskel nagu vesikas, mitte märg, vaid veega ümbritsetud. Vesi ujub kehal ringi, ripub paksu kihina. Ümberriigi pulbitseb õhu ja vee segu. Viie minuti jooksul on akvaariumis nii paks udu, et midagi nägemata, silmad kinni, püüad endal selga pesta. Naljakas ette kujutada. Sulbid nagu konnaoog, peas ainus mõte: peaks ainult, et ei lämbuks. Oleks tore küll — ta uppus kosmoses!

Enesetunne oli hea küll, sest saun on meil ainult kord kuus. Täna oli meil Toljaga hea päev — töötasime sõbratikkult, naljatasime. Pärast sauna jõime teed, tegime sooja õhtusöögi. Vestlesime. Jah, pole lihtne — siin ainult ei lenda, vaid pead oskama ka töötada ja elada. Meil mõlemal juba üle neljakümne aasta turjal, enam ümber ei kasva, normaalseks suhtlemiseks peab välja töötama ühised põhimõtted. Kas meeldib või ei, aga vajalikud need on. Ja peamine — oma halva tujuga ei tohi teise tuju rikkada. Oma tujudega eraldu või varja neid, aga ära mängi suurt vaikejat.

Täna mõistsime Toljaga teineteist hästi. Küsisin seansi ajal operaatoritelt mitu korda, miks ei toimi režim «Samrentgen». Vastati: sellest pärastpoole. Ma ei pidanud vastu, nõudsin teravalt, et selgitataks asjaolusid. Vastati, et see on nende viga ja seletati ka lähemalt. Ka Tolja tegi operaatoritele märkuse. Ühesõnaga — ekipaaž oli ühine.

Õhtul vestles Tolja naise ja õega, mina istusin ja kuulatsin, sest minu pere puhkas parasjagu lõunas. Oli meeldib kuulata, kuidas inimesed räägivad oma kodustest asjadest. Inimesed, inimesed... Me peame ju tegelikult oluliseks kõik ühte ja sama, aga kui erinevalt me üksteisesse suhtume.

Praegu on kell kaks öösel. Lõpetame tööd ja magama. Tolja küsib: tahad, annan sulle mõistatuse? Mis sa arvad, milliste süsteemidega me kõige rohkem töötame? Mina: nemtega, mille kohta dokumentatsioon on rohkem lehti. — Õige.

13. JUUNI.

Täna on meil väike juubel — kuu orbiidil. Aeg on märkamatu kadunud. Tuletasime meelde, paljud poisid veel kosmoses üle kuu aja olnud, saime kokku 13.

Mida võib selle kuuaajalise lennu kohta öelda? Kui enesetunne ka pärast kogu programmi täitmist oleks sama hea, kui praegu, siis on kõik hästi.

Ärkasin kell 12 päeval. Tolja veel magas. Sideseansi ajal õnnitleti meid juubeli puhul. Tolja ärkas ja me hakkasime tööle. Otsustasime jäädavustada saunapäevad. Kinokamerasse ja valgustamisega nägime kurja väeva. Jamsime kaks tundi, aga ära filmisime.

(Järgneb)

MALEVALIKKE ÄRASPIDISEID

PORTREEKATSETUSI MALEVLASTEST

aga Ellu suutis alati kuidagi habebikult naeratades teemast kõrvale pigeldada. Alles hiljaaegu avas ta saladuse. «Mulle ei meeldinud too pruut. Leidsin ühe teise, läksin temaga metsa jalutama.»

Suur mees: sõi ka palju. Ühe palava tööpäeva lõunal higistas Elmar endale sisse terve supi, lihasalatit, tomatisalati, kaks praadi ja seitse magustoit. Maas, eks? Aga noh, suitsu ta ei teinud.

Elmar laisk polnud, aga magas palju. Viimane mees ärkama, esimene mees tudima (juhul kui polnud ette näha õiseid metsaskäike või käsilülitamisi). Paarkümmeend kilti — bussiga objektile — Elmar unes. Nii rakes, et konarlik tee ajas vaid norskama. Aga kui silma lahti tegi, oli kõrme tegetsema (spordipoiss ka veel). Suur kere liikus tal kiirelt ja ajastatult tegemata ühtegi vale liigutust.

Töömees oli Elmar kohutav. Hull. Tööhull. Kui kukkus vihtuma, ei andnud endale ega teistele armu. Vana eestõilise püüdis teda ikka taltsutada: «Poiss, mis sa rabad. Rebastad end sügiseks ära, kes siis tarkust taga ajab.» Elmar ei tee kuulmagi, nohiseb omaette ja laseb edasi. Kui tööd oli. Kui polnud, vandus kõik töökorraldajad, rühma meistri ja komandöri maapõhja ning viskas veidi pükata.

Jah, tööd tegi ta lauluga. See oli siis, kui saabusime hommikul tuttava rühma juurest, magamata ja väsinud. Elmar lõhkus töötada vanaviisi, s. t. hullumoodi ja laulis, et mitte magamatusest kohe pikali vajuda. Lõuna ajal andis ta kopajuhile käsu tunnikese pärast end äratada. Magas tunnikese ja jätkas tööd lauluga. Ikka «EÜE-s ei ole muud...» ja üks toru jälle paigas, ikka «Marss-marss ja lipp meil lehvib...» ja teine toru paigas. Päeva lõpul selgus, et Elmar oli teinud rekordi. Nii isikliku kui ka kohaliku. Elmarit see ei huvitanud. Ta jäi ära pudeli õlut, imises ühe laulu lõpuni, ronis bussi ja jäi magama.

tööd. Tööpäeva hommikul sokeeris Anka kõiki: kõpskingakestest, velvetites, maalilises särkikeses, rätikukene ümber kaela, juuksed korralikult ja ebatavalises soengus, suugi jõudnud juba punaseks tõmmata. Naersime kõhutate. Tekstiilikunstnik jääb ikka tekstiilikunstnikuks. Uus disain tööriivastele. Reisu pobises Anka midagi kõrvra. Anka kehitas õlgu. «Miks mitte. See on minu tööriivaste. Betooni või mitte. Mis tähtsust see on. Aga kui te ei luba...» Näitlikkuse mõttes tõstis Reisu ta Korra porilompi. Ei midagi, Anka tuli nii tööle. Soperdas oma kingakestega värskes betoonis, kühveldas oma kunstnikukätega betooni ja hingeldas rahulolevalt.

Nii see jäi. Pipsutas söögiga edasi, ei lugenud maadõhk ega töövõimsus; kingakesed said töökirsadeks, küll aga oli nõus ehitusnaiste türi kandma — moekas värk tema meestest, seepärast. Tegi tööd, joonistas meid ja ajas kõiki segadusse oma ootamatute küsimustega. Kui jõi natuke veini, siis tahtis tanisida. Siis võitis suur Peeter Anka oma kämmalde vahele ja keerutas. Anka keerles surrkannina ja kiljus: «Oihh, mu peea käib ringi, oihh, kui tore, tore, pea käib ringi!» Siis tahtis ta Reisu juttu puhuda ja keerles Peetri käte vahelt Reisu põlvele. «Reisu, ka sa armastusse usud? Pimedust kardad? Hingede rändamisest oled midagi kuulnud?» Reisu kõigatas Ankat ja püüdis mitte ropendada hakata. Ropendamise peale oleks Anka vihaselt karjuma hakanud.

Raudbetooni pühimõtte tegime ka talle selgeks. Naersime end kõverasse, kui Anka liikkis värskes betooni sisse naelu, et raudbetooni saada. Kunagi hiljem sai ta arv, et teda lollitati ja naeris südamest hea nalja üle.

Habras nagu anum.

Aga näe, malevas ei murdu-
nud.

Ei siis eluski.

TÜDRUK, KES LAULIS

RASKET LAULU

Kus mõõdus Teie lapsepõlv?

«Ei ole päris õige öelda, et linnas, ja pole ka õige öelda, et maal. Sündisin küll maal, kuid edasi... Kuipalju nüüd väikest Otepääd linnaks saab pidada, aga ei saa ju teda ka maaks nimetada.»

Kus ja kuidas mõõdus Teie koolitee?

«Esimesest kuni neljanda klassini Truuta koolis. See on maakool. Viieandast üheteistkümnendani käisin Otepää keskkoolis. Pioneeriaas oliin rühmaorganisator, komsomolias klassi komsomolisekretär. Olin hästi aktiivne õpilane. Tegelesin isetegevusega. Keskkooli lõpetasin keskmisega 4,7.»

Vanematel on alati oma lastele teatud lootused. Kelleks tahtsid vanemad Teid kasvatada?

«Meil oli suur pere, kokku viis last. Mul on kolm venda ja üks õde. Ei mäleta, et emal-isal oluiks kindel soov, kes kelleks saab; arvan, et nad tahtsid, et meist tublid inimesed kasvaksid.»

Mäletan, et unistasin ikkagi lauljaks või näitlejaks saamisest. Kui kaheksandas klassis kirjanduse kirjutasin, siis viimased laused olid, et võib-olla tulevik mu unistus mingil määral täitub.

Nüüd olen elukutseline laulja ning õpin «pedas» kaugõppes näitejuhtimist. Nii et unistused läksid täide. Tundsin ise ikkagi ära, mis südamelehedane. Ega enam ei kujutaks teisiti ettegi.»

kõnelused

Kust selline äratundmine?

«Laulsin juba maast madalast. Ükskõik kus olin, ikka laulsin. Mäletan, et kuueaastaselt laulsin esimest korda laulu «Kass, kes kõndis omapead». Kass mask oli veel peas. Siis edasi olid kõikvõimalikud tütarlaste ansamblid, sega- ja kammerkoorid, kooliansamblid ja -orkestrid. Üheksandast klassist peale esinesin kultuurimajas. Tegelikult käisin juba kuueandast klassis kultuurimajas kõike uurimas. Mind see huvitas, läbi ja lõhki.»

Isa mängis mul kannelt. Oedvennad peavad ka viisi. Kaks venda mängivad akordioni nagu minagi. Peale minu ei tegele laulmisega meie peres aga keegi.»

Aga kuidas Teist sai laulja?

«Tegin veel keskkooli lõpuksameid, kui mind filharmooniasse ühele konkursile kutsuti, Arved Haugi ansambliisse «Vana Toomas».»

Siis laulsin trios sopranit, nüüd mul enam nii kõrget häält pole, laulan alti. Kuskil poole aasta pärast tegin esimesed soololaulud (kaks laulu kavas). Ansambliis esinesid praegu juba tuntud lauljad Ivo Linna, Boris Lehtlaan; Hele ja Kaja Kõlariga laulsime trios. Nii sain esimese maigu laulja tööst. Aga selles ansambliis polnud ma kaht aastatki. Lahkusin, sest et tehtay, muusika ei rahuldanud mind, oli ajast natuke maha jäänud.

Läksin Otepääle tagasi, hakkasin kultuurimaja kunstiliseks juhiks, moodustasin trio, tegin ansambli. Ansambel kandis nime «Nustago», trio oli «Sarm». Võtsin osa konkursist «Kaks takti ette», osalesin telefilmis «Suveviisid Võrtsjärvel», kuni 1979. aastal sõandasin teha sisseastumiseksamid TPedI-s — kultuurharidustöö ja näitejuhtimine. Olin ju selle ala peal kultuurimajas töötanud. Sain päävasesse sisse. Samal ajal kui tegin «peda» eksameid, kutsuti mind juba «Mobile»-sse. Siis see karusell, mis siamaani keerleb, peale hakkas.

«Mobile» järgnes «Muusik-Seif», mis tegelikult moodustati

«Mobile» pillimeeste baasil. «Seifiga» esinesime põhiliselt väljaspool vabariiki. «Seifiga» on mul hiljemgi olnud meeldivaid koosseisemisi. Olen nendega «Mobile» ajast nagu kokku kasvanud, tunnen neid poisse väga hästi ja mõned mu lemmikpillimehed on just selles ansambliis. Mul on alati väga hea meel, kui saan koos nendega esineda. Kui tuli «Vitamiini» pakkumine, pidasin seda varianti paremaks. «Vitamiini» minemist ei kahetse sugugi, sest et nägin seal palju vaeva, laulsin väga palju erinevaid stiile, äärmusest äärmuseni. See oli eneseleidmise aeg, et veenduda, mis paremini sobib. Kuni lõpuks tundsin, et «Vitamiiniga» on «ring täis saanud.»

Mida kujutab endast elukutse — LAULJA?

«Algul oli minulgi selline ettekujutus nagu paljudel vaatajatelgi, et laulja on väga tore olla. Nii lihtne kõik: muudkui lähed lavale ja laulad. Kõik on väga ilus. Mida aasta edasi, mida rohkem tunned, et midagi juba oskad, seda aukartustäratavamaks elukutse muutub. Nõudmised enda vastu kasvavad. Ei taha kurta, aga laulja elukutse... nojah, raske on see küll. Kusagil sa ei näe oma töö otsest tulemust, pole tagasisidet kui sellist. Muidugi valmistab rõõmu, et ajakirjanike küsitluse põhjal mind 1983. aasta populaarsemaks lauljaks tunnustati. Nägin mõõdunud aastal tõesti palju vaeva ja eks see tunnusust ole teatud tänuks tehtud töö eest.»

Kui saaks ainult laulda. Kuid laulja peab olema ka asjaajaja, administraator, direktor, an-

mulje, et oleme Annega ühte meeli. Ka hääled olid meil võrdlemisi sarnased. Praegu on repertuaari valik ja esinemismaneer täiesti erinevad ja pole ka kuulnud, et meid eriti võrdeldakse.»

Miks see võrdlus on just nii, et Marju Länik sarnaneb Anne Veskiaga?! Mina tuln publiku ette ju peaaegu kaks aastat hiljem. Oleks vastupidi olnud: mina varem ja Anne hiljem tulnud, küllap siis oleks Anne pidanud kannatama seda juttu, et ta minuga sarnaneb.»

Milliseid omadusi vajab naislaulja peale hea häälematerjali?

«Mis salata — välimust, ligi-tõmbavust, sarmi. Meeslaulja puhul pole see niivõrd oluline. Originaalsust riietuses ja esinemismaneeris. Oh, seda on raske seletada. Ise ma käin ka kontsertidel ja näen, mis haarab ja meeldib nii, et vaataks ei tea mitu tundi. Või vastupidi. Näed laulja ja ta võimed justkui läbi. Kolleegide asi.»

Esineb Teil ka momente, kui tunnete end täiesti ammendatuna?

«See võib juhtuda ainult pärast kahte-kolme pingelist kontserti. Siis ühel õhtul tunned, et oled lihtsalt õndselt väsinud. Kui kontserdid läksid hästi, siis tunned ennast selleks korra ammendatuna. Järgmisel hommikul on see tunne kadunud, sest ma ei mõtle kunagi, et oskan juba kõike. Mida rohkem ma oskan, seda rohkem tunnen ja tean, kui paljut ma veel ei oska, ning seda rohkem tuleb õppida, ennast täiendada.»

On Teil esinenud kontserte, kus tunnete, et «purjekas on karil»?

«Vastlamaraton-84» üks esinemisi jooksis karile seetõttu, et meie helirežissöörid polnud veel kohanenud filharmoonia uue väga kvaliteetse võimendusega.

Vahel oled ise süüdi. Vahel mõjutavad esinemist mingid arusaamatud tegurid. Kontsert ähvardab siis karile joosta, kui esimese paari lauluga rahvast «kätte ei saa». Ise pead ikka olema lava peremees, see on kõige tähtsam. Kui peremehe-tunnet ei tule, siis ongi ebaõnnestumine. Kõige valusam on siis, kui ise pole viltuvedamises süüdi, aga kontsert läheb ikka aia taha.»

Kuidas Te oma jõuvarusid taastate?

«Üksiolemisega oma kodus. Siis kui ma ei pea pingsalt mõtlema. Neid momente on väga harva, aga need on väga kosutavaks puhkuseks.»

Lemmiktegevus vabal ajal?

«Lisaks laulmisele on mul ka oma ühiskondlik kohustus, olen filharmoonia komsomolisekretär, nii et vaba aega on mul vähe. Olen õnnelik, et muusikaga tegelemine on ka minu vaba aja lemmiktegevuseks. Kasvõi lülitada sisse raadio, kuulata meie ja välismaiseid muusikaprogramme, vaadata muusikasaa-teid, lugeda muusikakirjandust... — kõik-kõik see.»

Igal inimesel on oma veidrused ja nõrkused. Kui Te saladust ei kardate reeta — Teie omad?

«Ma ei ütleks, et see on nõrkus, aga vahel on minu halvaks omaduseks peetud liigset nõudlikkust. Kasvõi ansamblikaaslaste suhtes. Kuna ma praegu kannan väga suurt vastutust seoses uue ansambli loomisega, tahan, et ka teised seda vastutust tunneksid, muretsksid ja valutsid süüdan ansambli käekäigu ja töö pärast. Aga see pole vist päris see, mis küsitate? Mu veidrused? Kindlasti neid on... Vast teised inimesed oskavad neid paremini öelda.»

Kuidas suhtute populaarsusesse?

«Ausalt öeldes, oleks väga meeldiv, kui mind tänaval keegi ära ei tunneks. Äratumus on meeldiv lavale astudes. Tänaval

on see õndselt koormav ja väsitav olla kogu aeg pilkude all.»

Ega mind igal sammul kah tunta, sest paljud peavad mind suureks naiseks. Tegelikult olen kaunis väike, vaid meeter-kuuskümmend-kolm pikk. Paljud on öelnud, et kuidas Te nii väike olete, televisiorist on ikka jäänud suure ja jõulise naise mulje.»

Kuidas valite repertuaari?

«Estraadiosakond nõuab, et vähem välismaist ja rohkem originaalloomingut. Toetan seda nõudmist igati. Kuna viimasel ajal on kõik hästi läinud, siis olen leidnud koduvabariigist palju noori autoreid, kes mulle oma laule kirjutavad. Kõige rohkem muidugi Mikko Targo. Aga ootan laule ka Prit Pihlapilt, Aivar Ojalt, Elmu Värngilt. Ka laulutekstid peavad head olema. Laulude lõpliku valiku teen ikka ise.»

Kuidas valite repertuaari?

«Sellega on nii, et kunagi ei tule esimesest kuni viimase lauluni uus programm. Numbrit, laulude vahetamine programmis käib pidevalt. Kui ma hakkasin ette valmistama täiesti uut kava, peaksin kaks-kolm kuud kodus istuma. Siis jõuaks uue repertuaari valida, jõuaks laulud ansambliga ära õppida, võib-olla mõningad ka lindistada, televisioonist-raadiost läbi lasta. Seepärast käibki kõik pidevalt.»

Mõningaid huvitavaid seiku esinemistelt?

«Olen naisterahvas ja võib-olla seepärast väga koomilisi asju reisisel ei juhtu. Tuleb vaid meelde see, kuidas ükskord kontserdil ühes Valgevene linnas astusin valgustajale pähe. Uutes kultuurimajades asub valgustaja pult lava ühes nurgas, vahel on see kinni, vahel lahti. Aga ega jõua ju kogu aeg varvaste ette vaadata, vaatad ikka saali. Luuk avanes just sel hetkel, kui ma astusin ja nii ma valgustajale pähe astungin. Siis oli küll palju nalja, nii endal, kui ansamblipeistel, kui vaatajail. Ime, et ma veel sinna auku ei kukkunud.»

Meenub veel, kuidas Moskvas Rahu prospektil filmisime «Hommikuposti» jaoks muusikalist detektiiv. Istusime «Zigulis», minu selja taga olid operaator ja valgustaja, üks valgustajast oli mu enda käes kah. Mind ja juhti oli tarvis filmida. Olime loomulikult kostümeeritud. Juhil oli üks kinnas valge, teine must, kübar oli peas, must mantel seljas, mustad prillid ninale — hirmus sünye mees. Sõitsime ja korraga vaatamata selja taha: kaks paksu vana meest püüavad üksteisest üle ronida, valgus põlbe ja samal hetkel peatas meid RAI inspektor. Oli hirmus palju seletamist, et tegu on televisioonivõttega. Ei tea, mida ta mõtles...»

Teie meesideaal?

«Tahaksin, et mees oleks isikus, natuke millegagi silma paistaks, et oleks midagi elus ära teinud. Välimus ei ole kõige tähtsam. Hindan meestes headust ja oskust naistest lugu pidada. Üldse ootan ma meestelt alati mõistust ja arukust.»

Millega hakkate tegelema siis, kui Te enam ei laula?

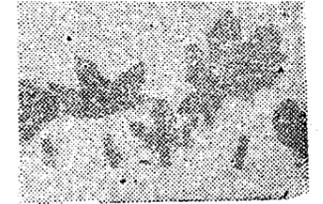
«Arvan, et kui ma suurelt lavalt lahkun, siis võib-olla mõned aastad laulan varietees. Kui ma enam lavale ei kõlba, kui «ring on täis» — ma loodan, et tunnen selle aja ise ära, siis tuleb lahkuda, nii valus, kui see ka ei oleks. Arvan, et jään ikkagi muusika juurde televisioonis või raadios. Kui ma enam laulmisega ei tegele, tahaksin teha tööd, kus on võimalik midagi organiseerida ja saab paljude inimestega suhelda.»

MARJU LÄNIKUGA kohtusid RAIVO LINNAS ja ENN TIITUS, MM-93

õnnitleme

6. augustil sai 60-aastaseks raamatupidamise kateedri dotsent Roland Toome. Jõudu ja tervist soovivad kolleegid ja TR üliõpilased.

SÜGIS

Kuuled selle väikese tüdruku nuttu? Ka mina nutan vahel nii, ainult siis, kui keegi ei kuule. Mõited vahel välja suured ja ilusad asjad?

Mina mõtlen küll, ainult nii, et keegi ei tea. Naerad vahel välja kõik väiklased kibestumised? Mina naeran küll, ainult nii, et keegi ei saaks kaasa naerda. Ja sina arvasid, et tunned mind...»

OLEN SÜGISELAPS

RAAMATU UUDISEID

1. Вербитский А. А. Игровые формы контекстного обучения / А. А. Вербитский. Психологические аспекты проблемного обучения / Л. В. Путилова. Содержание повышения квалификации / А. А. Михайлов: В помощь слушателям фак. новых методов и средств обучения. — М.: Знание, 1983. — 95 с.
2. Жукова Л. Н. Роль комплексного плана-программы в коммунистическом воспитании студентов. — В кн.: Методика и практика преподавания в техническом вузе, Л.: ЛПИ, 1983, с. 3-9.
3. Лимонов В. М. Роль вузовских многотиражных газет в коммунистическом воспитании будущих специалистов. — М.: НИИВШ, 1984. — 48 с. — (Обзор информ. / пробл. высш. школы. Сер. «Ком. воспит. в высш. и сред. спец. школе». Вып. 2).
4. Медведев В. И. и др. Технические средства интенсификации учебного процесса / В. И. Медведев, О. К. Поселянина, А. П. Бойков. — М.: НИИВО, 1984. — 52 с. — (Обзор информ. / НИИ пробл. обучения в высш. и сред. спец. школе». Вып. 2).
5. Мельник В. Е., Зайцев Н. С. Комплексное решение вопросов организации раннего распределения специалистов и производственной практики студентов. — М.: НИИВШ, 1984. — 44 с. — (Обзор информ. / НИИ пробл. высш. школы. Сер. «Содерж., формы и методы обучения в высш. и сред. спец. школе». Вып. 1).
6. Проблема социологического изучения потребности в образовании: Сб. статей / АН СССР, Ин-т социол. исслед., Сов. социол. ассоц. — Редкол.: З. Т. Голенкова, Ю. Е. Козырев (отв. ред.). — М.: ИСИ, 1981. — 153 с.